

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Nowa Seria

tom XI
2014

zeszyt 1
Archeologia

ROCZNIK NAUKOWY MUZEUM NARODOWEGO W SZCZECINIE
Szczecin 2015

Redaktor
Anna B. Kowalska

Sekretarz redakcji
Bartłomiej Rogalski

Członkowie redakcji
Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska, Rafał Makala

Rada Naukowa
dr hab. prof. UJ Wojciech Blajer, prof. dr hab. Aleksander Bursche,
prof. dr hab. Wojciech Dzieduszycki, prof. dr Hauke Jöns,
dr hab. prof. UW Joanna Kalaga, dr hab. prof. UG Henryk Machajewski,
dr Dmitrij Osipov, dr hab. prof. UW Tomasz Płonka

Recenzenci
dr Justyna Baron, dr Eugeniusz Cnotliwy, dr hab. Andrzej Janowski,
dr hab. prof. PAN Michał Kara, dr hab. prof. UAM Andrzej Michałowski

Tłumaczenie
Tomasz Borkowski, Michał Adamczyk

Proofreading
Agnes Kerrigan

Redakcja wydawnicza
Barbara Maria Kownacka, Marcelina Lechicka-Dziel

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
XPRESS Sp. z o.o.

Adres redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel.: 797 705 229, e-mail: mzp@muzeum.szczecin.pl
www.mzp.muzeum.szczecin.pl

Nakład 250 egz.

© Muzeum Narodowe w Szczecinie & Authors

ISSN 0076-5236

Szczecin 2015

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Marta Chmiel-Chrzanowska, Michał Adamczyk O śmierci bez przesady. Próba zastosowania podejścia technologicznego w archeologicznych badaniach nad śmiercią	7
On death with no exaggeration. A technological approach to the study of death. Summary	31

Justyna Żychlińska Transformacja ciała ludzkiego jako wyraz świadomości i istnienia duchowości w kulturze łużyckiej	33
The transformation of the human body as an expression of the existence of consciousness and spirituality in the Lusatian Culture. Summary	44

Kinga Zamelska-Monczak Wczesnośredniowieczne grzebień z Santoka	45
Early medieval combs from Santok. Summary	91

Eugeniusz Cnotliwy W sprawie budownictwa we wczesnośredniowiecznym Wolinie	93
Construction in early medieval Wolin. Summary	106

Antoni Porzeziński „Importowane” naczynia typu Tornow i Gross Raden na stanowiskach 2 i 2a w Cedyni, woj. zachodniopomorskie	107
“Imported” vessels of the Tornow and Gross Raden type on sites 2 and 2a in Cedynia, West Pomeranian Voivodeship. Summary	121

Kamil Kajkowski, Piotr N. Kotowicz Zapomniany wczesnośredniowieczny pochówek łodziowy ze Szczecina	123
A forgotten early medieval boat burial from Szczecin. Summary	136

ODKRYCIA

Bartłomiej Rogalski Weryfikacyjno-rozpoznawcze badania sondażowe cmentarzyska ze starszego i młodszego okresu przedrzymskiego w m. Modrzewo, gm. Suchań, pow. stargardzki, stanowisko 6 (AZP 33-13/33) Verification and reconnaissance test excavations on a burial ground from the older and younger pre-Roman period in Modrzewo, Suchań commune, Stargard district, site 6 (AZP 33-13/33)	137
---	-----

Bartłomiej Rogalski Archeologiczne badania sondażowe na cmentarzysku z okresu wpływów rzymskich w Starych Łysogórkach, gm. Mieszkowice, pow. gryfiński, stanowisko 5 (AZP 43-03/7) Archaeological test excavations on the burial ground from the Roman period in Stare Łysogórki, Mieszkowice commune, Gryfino district, site 5 (AZP 43-03/7)	145
--	-----

Aleksander Bursche, Bartłomiej Rogalski Badania wykopaliskowe w Suchaniu, pow. stargardzki, stanowisko 18 (AZP 33-13/32) w latach 2013–2014 Excavations in Suchań, Suchań commune, Stargard district, site 18 in 2013–2014	151
Andrzej Kuczkowski, Dorota Malarczyk Znalezisko wczesnoabbasydzkiego dirhama w Trzebiatowie, pow. gryficki Find of an early Abbasid dirham from Trzebiatów, Gryfice district	161
Andrzej Kuczkowski Naczynie z wczesnośredniowiecznego depozytu srebrnego (?) z okolic Darłowa, pow. sławieński A vessel from an early medieval silver hoard (?) from the area of Darłowo, Sławno district	165
Martina Karle, Anna B. Kowalska, Sebastian Messal Badania nieinwazyjne przeprowadzone w 2014 roku w pobliżu grodów w Bardach i Świelubiu, pow. kołobrzeski Non-invasive research conducted in 2014 in the area of strongholds in Bardy and Świelubie, Kołobrzeg district	169
Magdalena Szymczyk Średniowieczna szachownica na portalu kolegiaty św. Jana Chrzciciela w Myśliborzu, pow. myśliborski Medieval chequered pattern on the portal of the Collegiate Church of St John the Baptist in Myślibórz, Myślibórz district	175
Andrzej Kuczkowski Średniowieczny topór żelazny z okolic Świdwina, pow. świdwiński Medieval iron axe from the area of Świdwin, Świdwin district	181
RECENZJE I OMÓWIENIA	
Paulina Romanowicz <i>Klasztor premonstratensów w Białobokach. Archeologia i historia</i> , red. Marian Rębkowski, Felix Biermann, Szczecin 2015	185
Ewa Górkiewicz <i>Dzieje Stepnicy</i> , red. Radosław Gaziński, Ewa Gwiazdowska, Maciej Szukała, Ryszard Techman, Szczecin 2014	187
Ewa Górkiewicz <i>Funkcje grodów w państwach wczesnośredniowiecznej Europy Środkowej.</i> <i>Spółeczeństwo, gospodarka, ideologia</i> , red. Krystian Chrzan, Krzysztof Czaplą, Sławomir Moździoch, Wrocław–Głogów 2014	189

Anna B. Kowalska <i>Wolin wczesnośredniowieczny, część 2, red. Błażej Stanisławski,</i> Władysław Filipowiak, Warszawa 2014. <i>Origines Polonorum, t. 7</i>	191
Bartłomiej Rogalski <i>Epoka brązu i wczesna epoka żelaza na Pomorzu. Z najnowszych badań i odkryć,</i> red. Mirosław Fudziński, Gdańsk 2015	193
Anna B. Kowalska <i>The Island in Żółte on Lake Żarańskie. Early medieval Gateway into West Pomerania,</i> red. Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Toruń 2014	195
Agnieszka Kowalówka Piotr N. Kotowicz, <i>Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. Katalog źródeł,</i> Rzeszów 2014. <i>Collectio Archaeologica Ressoviensis, t. 30</i>	197
Agnieszka Kowalówka Piotr Piętkowski, <i>Biskupstwo pomorskie jako początek biskupstwa kamińskiego,</i> Wrocław 2015	199
Agnieszka Kowalówka <i>Civitas Cedene. Studia i materiały do dziejów Cedyni,</i> t. 1, red. Paweł Migdalski, Cedynia 2014	201
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2013 rok. Suplement	203
Indeks nazw geograficznych za 2013 rok. Suplement	207
Marta Kurzyńska Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2014 rok	209
Indeks nazw geograficznych za 2014 rok	249
KRONIKA	
Anna B. Kowalska <i>Civitas et urbs Szczecin. Projekt naukowy realizowany w Dziale Archeologii</i> Muzeum Narodowego w Szczecinie w latach 2012–2014	253
Krzysztof Kowalski <i>Archeologia Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie</i>	259

Agnieszka Kowalówka	
<i>Polska około roku 1000. Gniezno pierwszą stolicą oraz Pomorze u progu chrześcijaństwa.</i>	
Wystawy czasowe	265
Izabela Sukiennicka	
<i>Skarby z okolic Suchania. Wystawa czasowa</i>	269
Paweł Migdalski	
Sprawozdanie z działalności naukowo-edukacyjnej	
Stowarzyszenia Historyczno-Kulturalnego „Terra Incognita” za 2014 rok	277
Maria Danuta Wołągiewicz	
Początki w Szczecinie. Pamięci Ryszarda Wołągiewicza (19.06.1933–14.01.1994)	285

Martina Karle, Anna B. Kowalska, Sebastian Messal

**Badania nieinwazyjne przeprowadzone w 2014 roku
w pobliżu grodów w Bardach i Świelubiu, pow. kołobrzeski**
**Non-invasive research conducted in 2014 in the area of strongholds
in Bardy and Świelubie, Kołobrzeg district**

Najstarsze informacje na temat wczesnośredniowiecznych grodów pomorskich znane są ze średniowiecznych dokumentów (Giesebrecht 1846, 90–96). Ich systematyczne badania rozpoczęły się już w 1. połowie XIX wieku, a wyniki publikowane były w periodyku „Baltische Studien” wydawanym przez Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde w Szczecinie od 1824 roku (Łosiński 1972, tam wykaz literatury). Pierwsze wykopaliska w rejonie dzisiejszych wsi Bardy i Świelubie przeprowadzono w 1. połowie XX wieku (Schuchardt 1926, 69–71; 1935, 332). Tuż po wojnie, w 1947 roku powstał zarys projektu zakładającego badania archeologiczne w dorzeczu Parsęty. Jego realizację rozpoczęto w 1954 roku (Leciejewicz 1955), a wykopaliska obejmujące cmentarzysko kurhanowe oraz grody w Bardach i Świelubiu zainicjowano w 1962 roku. Głównym celem tych prac było rozpoznanie zaplecza społeczno-ekonomicznego grodu w Kołobrzegu oraz zebranie materiałów do studiów nad rozwojem stosunków feudalnych i wczesnej organizacji państwowej w tej części Pomorza Zachodniego (Łosiński 1957, 157). W świetle wyników analiz materiałów archeologicznych można przyjąć, że w VII–VIII wieku powstała nad dolną Parsętą sieć rozległych warowni (*civitates*), ośrodków życia społecznego wspólnot terytorialnych. Pod koniec VIII – na początku IX stulecia lokalne społeczności włączyły się w nurt wymiany dalekosiężnej funkcjonującej w tym czasie w basenie Morza Bałtyckiego. Z procesem tym wiąże się obecność osadników skandynawskich (Łosiński 1994; 2003, 133–139). Duże wyżynne grody typu feldberskiego, do których zalicza się osiedle w Bardach, zostały opuszczone w początkach X stulecia. Jednocześnie w dolinie rzeki pojawiły się niewielkie osady obronne – prawdopodobnie siedziby lokalnej arystokracji plemiennej, w tym gródek w Świelubiu (Łosiński 1975; Leciejewicz 2000, 316).

Badania archeologiczne w dolnym odcinku Parsęty, w rejonie wsi Bardy i Świelubie, zostały ponownie podjęte po kilku dekadach. W 2014 roku przeprowadzono wstępne badania nieinwazyjne, związane z włączeniem tego rejonu do projektu naukowego pod nazwą *Wczesnośredniowieczne porty między Zatoką Wismarską a Zatoką Gdańską*, który jest częścią składową programu *Porty od okresu rzymskiego do średniowiecza*. W prace te zaangażowane są Deutsches Archäologisches Institut, Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung, Institut für Geowissenschaften Christian-Albrechts-Universität zu Kiel oraz Muzeum Narodowe w Szczecinie.

Podstawowym celem rozpoznania przeprowadzonego w maju była rekonstrukcja dawnego krajobrazu, zwłaszcza dawnego biegu rzeki Parsęty na wysokości grodów, dająca podstawy do dalszych prac związanych z odtworzeniem historii osadnictwa tego rejonu we wczesnym średniowieczu, a szczególnie sposobu zagospodarowania przestrzeni nadrzecznej. Założenia badawcze zostały ukierunkowane ponadto na określenie zasięgu i intensywności osadnictwa podgrodowego oraz wykreślenie stosownych map. W tym celu wdrożono badania geofizyczne i geologiczne. Dodatkowo przeprowadzono analizę map morfologicznych i zdjęć lotniczych terenu nadparsęckiego o powierzchni 8,5 ha w sąsiedztwie obu grodzisk. Tylko niektóre miejsca musiały zostać pominięte ze względu na wysoki poziom stale podsiąkającej wody lub bujną roślinność. Wytoczono 10 profili sejsmicznych, a cztery obszary objęto prospekcją georadarową (ryc. 1).

Dzięki przeprowadzonym badaniom uzyskane zostały kompleksowe dane na temat geologicznego rozwoju doliny Parsęty na omawianym odcinku, jak również wpływu działalności człowieka na ten obszar. W dolinie ujawniono kilka starych koryt rzeki, co umożliwiło odtworzenie dawnego jej biegu. Z opuszczonego koryta, znajdującego się na północ od grodziska Świelubie, pobrano próbki do datowania ¹⁴C. Odkryto ponadto strumienie spływające z *plateau* grodu i rozchodzące się po nizinie. Pozostałości obszaru podgrodowego w Bardach znajdują się na terenie obecnie zabagnionym. Zarejestrowano tu opuszczone kanały rzeczne wypełnione piaskiem. W świetle wstępnych analiz uzyskanych wyników wydaje się, że wzgórze, na którym znajduje się grodzisko, było wyspą na szczycie mierzei, osłoniętą jednym lub dwoma kanałami rzecznyymi.

Na zachód od grodziska w Bardach, wzdłuż małego potoku płynącego do Parsęty, natrafiono prawdopodobnie na pozostałości warstw kulturowych. Odkryto tam wiele zakłóceń, które są spowodowane najpewniej obecnością struktur archeologicznych. Dane te pozytywnie weryfikują znaleziska fragmentów ceramiki zalegającej na powierzchni. Przymuszczałnie mieściła się tutaj osada otwarta, co zakładał już dawno Władysław Łosiński (1975).

Pozostałości osadnictwa zostały zlokalizowane także na wschód od grodziska w Świelubiu. Na niewielkim terenie odnotowano zagęszczenie anomalii – zakłóceń, które zostały wstępnie zinterpretowane jako pozostałości półkolistej konstrukcji przypominającej umocnienia obronne. Na zachód od grodziska nie znaleziono śladów potwierdzających osadnictwo.

Wobec uzyskanych danych możliwe wydaje się istnienie pozostałości osadniczych w sąsiedztwie obu grodzisk w dolinie, a także na terasach Parsęty. Interpretacja osiągniętych wyników ma charakter wstępny. Otwartą sprawą pozostaje lokalizacja wczesnośredniowiecznych urządzeń przystani czy portu. Na bliższe przyjrzenie się tym zagadnieniom mogą pozwolić sondażowe badania archeologiczne zaplanowane na 2015 rok.

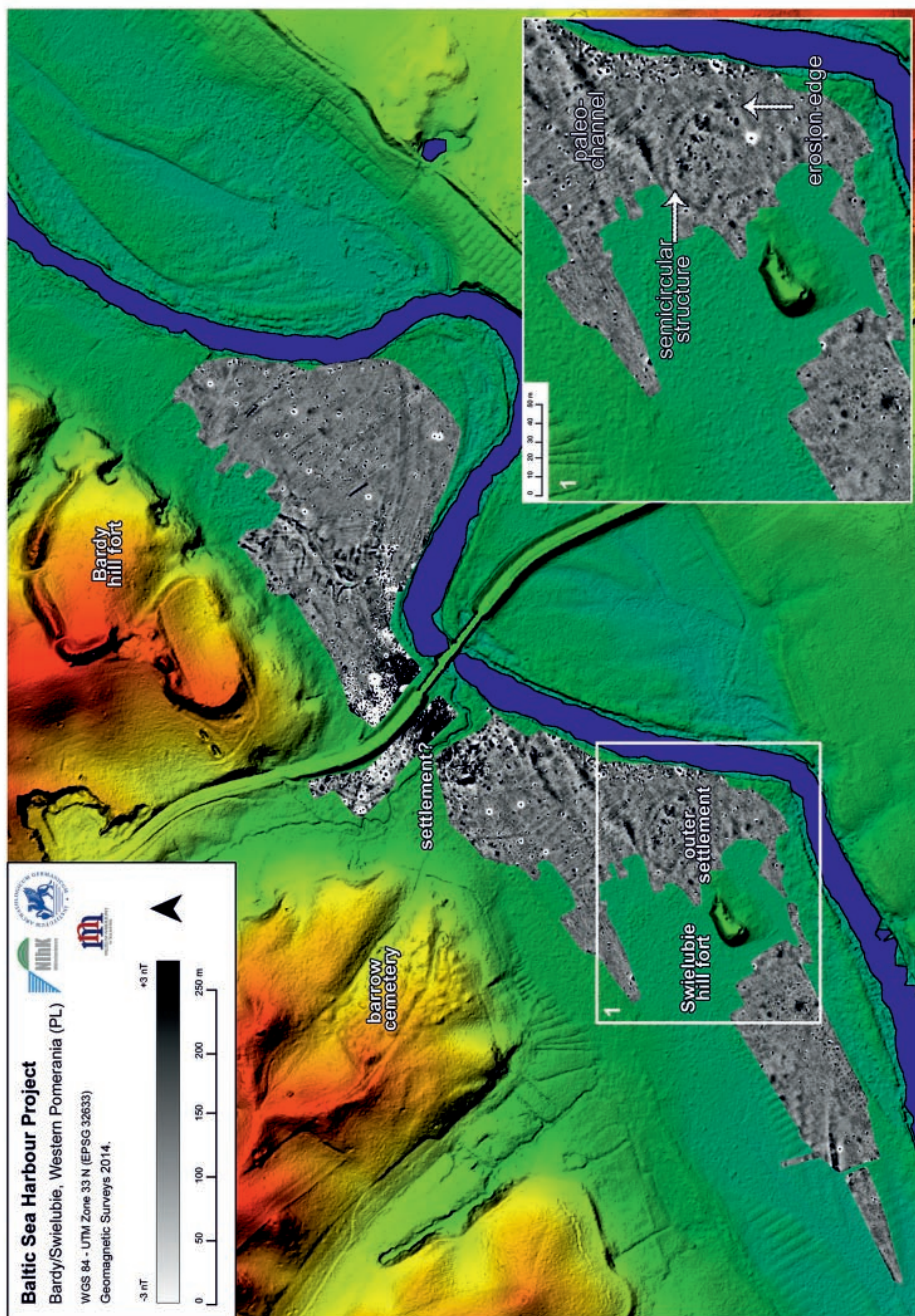
Literatura

- Giesebrecht L. 1846. Archäologische Untersuchungen. 4: Die Landwehre in Pommern (Nachtrag) 5: Pommersche Landwehre östlich der Parsente. *Baltische Studien* 12/1, 60–104.
- Leciejewicz L. 1955. Sprawozdanie z badań archeologicznych w Kołobrzegu w 1954 r. *Sprawozdania Archeologiczne*, 165–178.
- 2000. *Nowa postać świata. Narodziny średniowiecznej cywilizacji europejskiej*. Wrocław.
- Łosiński W. 1957. Badania powierzchniowe w dorzeczu Regi i Parsęty. *Materiały Zachodniopomorskie* 3, 175–188.
- 1972. *Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu dolnej Parsęty (VII–X/XI w.)*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- 1975. Bardy–Świelubie, ein Siedlungskomplex im unteren Parsęta-Flussgebiet. *Archaeologia Polona* 16, 199–219.
- 1994. W sprawie genezy osiedli wczesnomiejskich u Słowian nadbałtyckich. *Slavia Antiqua* 35, 101–128.
- 2003. Trójramienna zapinka skandynawska z cmentarzyska w Świelubiu pod Kołobrzegiem – aspekt chronologiczny. W: M. Dulinicz (red.), *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*. Lublin–Warszawa, 133–139.
- Schuchardt C. 1926. *Arkona, Retra, Vineta*. Berlin.
- 1935. *Vorgeschichte von Deutschland*. München–Berlin.

dr Martina Karle
Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung
karle@nihk.de

dr Anna B. Kowalska
Muzeum Narodowe w Szczecinie
Dział Archeologii
a.kowalska@muzeum.szczecin.pl

dr Sebastian Messal
Deutsches Archäologisches Institut
sebastian.messal@dainst.de

Ryc. 1. Bardy-Świelubie, gm. Dygowo. Zasięg badań geomagnetycznych przeprowadzonych w 2014 roku, oprac. S. Messal.

Fig. 1. Bardy-Świelubie, Dygowo commune. The range of the geomagnetic survey conducted in 2014, prepared by S. Messal